

ZONE

Jaargang 17, 2016 nr. 1
VOOR
SPELEND EN
ONDERZOEKEND
LEREN

THEMANUMMER:
PASSEND
ONDERWIJS

HET KIND ALS TOETSSTEEN VAN
HET SCHOOLSYSTEEM

GEDULD IS EEN SCHONE ZAAK

VERZUIPEN WE IN PASSEND ONDERWIJS?

Dirk De Wachter is expert in de wereld van het menselijk tekort. In dit interview maakt hij ons deelgenoot van zijn ideeën over omgaan met verschillen in een wereld waarin succes het ultieme doel lijkt. Hij is hoogleraar psychiatrie aan de KU Leuven. Van zijn hand zijn onder andere 'Borderline Times' (2012), 'Liefde' (2014) en 'De Wereld van De Wachter' (2016). Hij is een veel gevraagd spreker en zwenget graag het discours aan met onderwerpen over menselijke ontwikkeling.

Het kind als toetssteen van

HET DIAGNOSTISCH ETIKET

In uw boek 'De wereld van De Wachter' stelt u dat diagnostiek belangrijk is, omdat het orde kan brengen in de problematiek van kinderen met leer- of gedragsproblemen. Het gevaar is wel dat het kinderen ook een etiket kan opplakken. U stelt het belang aan de orde van niet weten, onbevangen kijken, onbevooroordeeld zijn. Er zou een balans moeten zijn tussen aan de ene kant het diagnostisch systeem met alle handelingsmethoden die daarmee verbonden zijn en aan de andere kant het onbevangen kunnen zijn. Hoe kun je als leerkracht op de basisschool die balans bewerkstelligen?

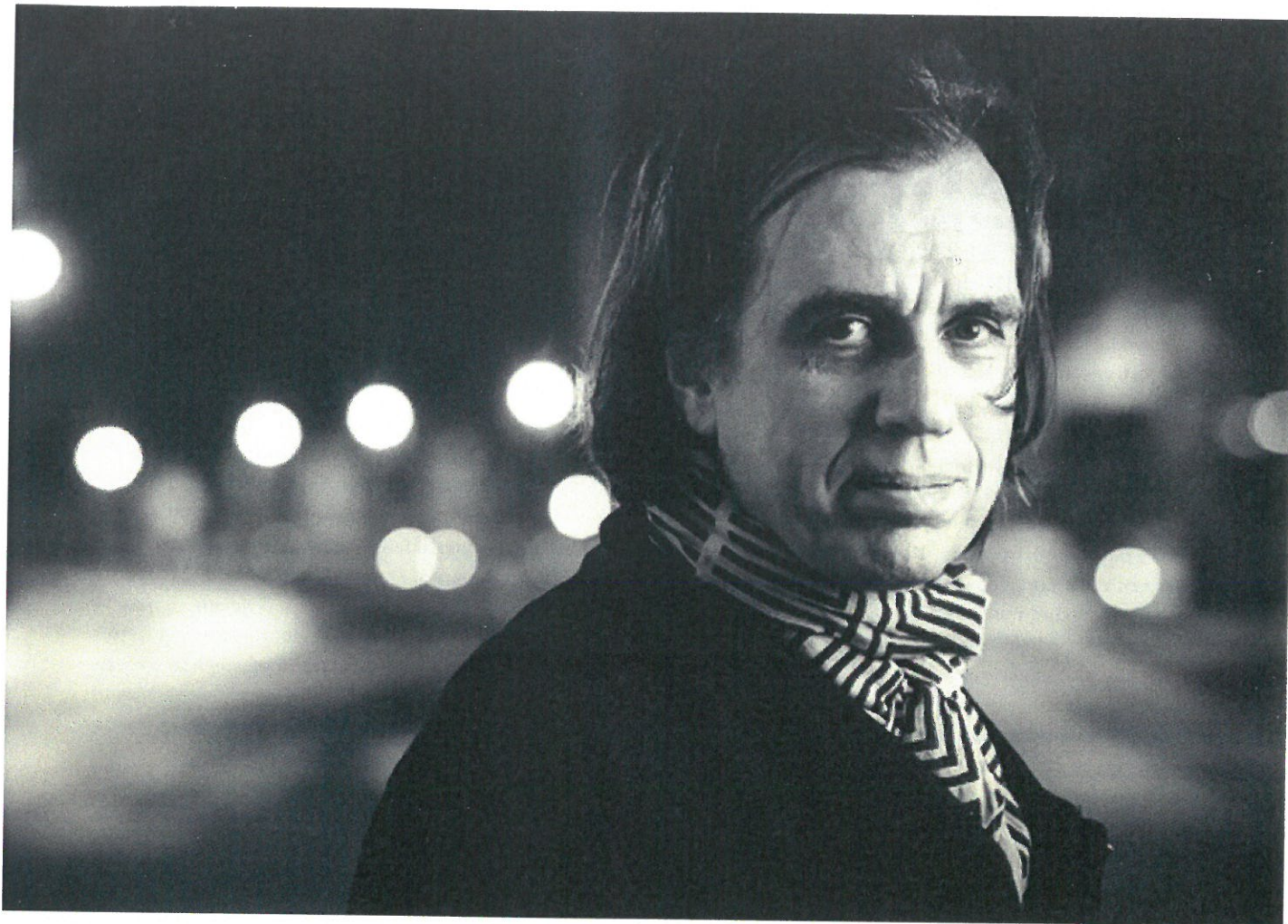
De vraag stellen is hem beantwoorden. Ik pleit voor een brede invulling van de normaliteit. Onze maatschappij, in Nederland en Vlaanderen, definieert eigenlijk meer en meer de niet-normaliteit.

We zeggen een beetje grappend dat, als we zo doorgaan, op den duur er niemand meer gaat zijn zonder een diagnose. Iedereen krijgt een etiket van jongs af aan. Alles wat een beetje typisch is, een beetje zondig, een beetje persoonlijk, krijgt een diagnostisch etiket en wordt met goede bedoelingen gestigmatiseerd. Ik ben nogal een voorstander van een brede invulling van het normale, waarin veel normaal kan zijn. En waarin dat ook divers kan zijn. Mijn vrees is dat de normaliteit wordt ingevuld als succesvol zijn, in de kapitalistische zin van het woord: succesvol zijn de mensen die gevoelloos zijn en sterk focussen en 'hun ding doen'. Dat wordt dan de norm. Een soort gevaar van psychopatisering. Dat zijn forse termen hè? Dus ik pleit voor diversiteit, voor verschillen, zoals de Franse filosofen Derrida en Deleuze dat noemen. We zijn allemaal verschillend.

En in het onderwijs, maar ook in andere delen van de samenleving, lijkt men een soort eenheidsworst, een mal, een model te willen maken waarin mensen moeten voldoen. En ik pleit voor verschil.

Maar als je met ouders te maken hebt die 'het beste' willen voor hun kind, hoe ontsnap je dan...

Heel moeilijk. Ik begin mijn lezingen voor het onderwijs altijd met te zeggen: ik moet jullie ontgoochelen, jullie zijn niet zo belangrijk. En dan zijn leerkrachten meestal opgelucht. De opvoeding van kinderen speelt zich af in gezinnen. En daar kan het onderwijs zich op enten. Niet omgekeerd. Onderwijs is natuurlijk heel belangrijk. Maar de gezinnen en de maatschappelijke constructen zijn de basis. Dus als ouders vinden dat een kind alleen maar geslaagd is als het naar

het schoolstelsel

de universiteit kan gaan en al de rest mislukking is, dan staat het onderwijs machteloos om daar iets aan te doen. Die mentaliteit is een realiteit, maar ik schrijf om de wereld, en ouders, in dialoog te overtuigen dat verschillen boeiend zijn. Dat sommige mensen goed zijn in knutselen en anderen in tekenen of in wiskunde, en dat dat allemaal best oké is. En sommigen zijn ook minder goed in van alles. Dat moeten we ook durven zeggen. Dat maakt hen geen minder goede mensen, maar dat maakt wel dat we de illusie van 'iedereen kan het' moeten verlaten. Dat is wel een probleem. Dat we in onze maatschappij niet meer om kunnen gaan met tekort.

U schrijft: we moeten kunnen omgaan met onvolkomenheden, met ongeluk. Hoe ziet u de taak van de leerkracht kinderen om te leren gaan met ongelukkigheid?

Door te durven zeggen dat iets niet goed is. Door minder goede punten niet als een soort straf, een soort afrekening, maar als een realiteitstoetsing mee te geven. Ik geef altijd een voorbeeld van mijzelf. Ik wou graag voetballer worden. Maar ik kon niet 'sjotten' (Vlaams voor 'voetballen'). Dat was natuurlijk een soort realiteitsconfrontatie. Ik ben geen voetballer geworden. Ik ben maar gaan studeren. Tweede keuze. Dus onderwijs is een soort realiteitstoetsing. Wat kunnen mensen? Je moet inzetten op hun talenten. Maar durven zeggen wat er niet gaat, dat lijkt in onze wereld moeilijk. Letterlijk ook. Ouders in Vlaanderen hebben de school en de leerkrachten een gerechtelijke procedure aangedaan, omdat hun kinderen waren stukgelopen op hun vak. Dat is crazy natuurlijk hè? Men verdraagt geen tekort. Iedereen succesvol. Iedereen fantastisch. Dat is waar ik altijd over

schrijf. Dat is ook in het onderwijs zo. Iedereen kan alles. Dat is niet waar.

VERBINDING

Welke basiswaarden zijn dan voor leerkrachten belangrijk, als het gaat om kinderen te laten omgaan met onvolkomenheden, en hen ook een positief zelfbeeld te laten houden?

Onvolkomenheden, kwetsbaarheden van mensen, geven de verbinding. Als je mensen kunt verbinden in de moeilijke dingen, dan zit je goed. Dat is in de liefde zo, en dat is ook als leerkracht zo. Als je bij iemand kunt komen, bij zijn zwakte, bij zijn lastigheid, en je kunt het benoemen en je kunt daar respect voor hebben, maar het ook niet ontkennen, ik denk dat dat een goeie leerkracht is. Stel dat je als leerkracht ziet dat het niet goed gaat met wiskunde, het nog eens probeert, maar

...>

het gaat niet lukken. Dan ben je een goeie leerkracht als je duidelijk maakt: je bent geen wiskundeman, dat is niet je ding.

Hoe kun je ondanks de ervaring van het tekort een kind toch ondersteunen in een goed zelfbeeld?

Het is essentieel dat het ondersteunen van het zelfbeeld niet betekent dat alles fantastisch gevonden hoeft te worden. Het kunnen omgaan met tekorten en beperkingen is een vorm van goede liefde en goed opvoeden. Het communiceren van 'Ik zie je graag zoals je bent' zal stimuleren wat goed gaat en dat geeft grond om met het eventuele tekort dat zich voordoet om te gaan. Het omgaan met beperkingen ligt besloten in de wijze waarop het kind al dan niet veilig is gehecht. Hechting vormt uiteindelijk de basis voor het vormen van het zelfbeeld.

Naast de verbinding van de leerkracht met die ene leerling heb je wel een hele klas te bedienen, een soort wereld in het klein. Hoe kun je door de erkenning van het verschil de verbinding tussen kinderen krijgen?

Het leggen van verbindingen tussen kinderen onderling in de klas ligt besloten in het creëren van een sfeer waarbij er draagvlak is, zodat kinderen niet ondanks, maar dankzij de verschillen kunnen gedijen door te zien dat iemand anders is en een eigen aard heeft in de unieke persoonlijkheid. Het respect voor die eigen aard laat verschillen verdragen. De verschillen tussen kinderen dienen opgevoerd te worden als zijnde boeiend. De verbinding tussen kinderen wordt gevormd door de gewekte nieuwsgierigheid om die verschillen positief voor het voetlicht te brengen. De leraar heeft als taak door middel van modeling leerlingen te leren omgaan met die verschillen. Dat betekent concreet het belichamen door de leraar van het positief omgaan met die verschillen in woord en daad.

In sommige communistische regimes zagen we ooit dat een dwingende gelijkheid werd opgelegd en dat ontaardde in de teloorgang van de persoonlijke individualiteit.

PASSEND ONDERWIJS ALS DE OPLOSSING?

Kinderen met een specifieke problematiek en speciale behoeften vergen in passend onderwijs veel aandacht van de leerkracht wat ten koste kan gaan van de andere leerlingen. Wat voor leerkracht moet je zijn om te kunnen voldoen aan alle nieuwe eisen vanuit de ouders en de samenleving?

Dat weet ik allemaal niet. Het is toch een probleem: leerkrachten moeten zoveel kunnen. Op den duur wordt dat ook onmogelijk natuurlijk. Zij moeten kinderen niet alleen iets leren, maar ze moeten ook een psychiater zijn, een familietherapeut. Als u die vraag stelt zeg ik: dat gaat niet. Laat die leerkrachten toch goed, met veel gedrevenheid en passie hun lessen geven.

In het 'totaliteitsdenken' worden mensen onderworpen aan een bepaald systeem. In het passend onderwijs is het gevaar aanwezig dat we ook doorslaan naar de systemisch-instrumentele kant ten koste van het authentieke verhaal van een leerling en de menselijke relatiekant. U haalt de Franse filosoof Levinas¹ aan die vindt dat we de ander en zijn dynamiek nodig hebben om tot ontwikkeling te komen. Hoe kunnen we het onderwijs zo inrichten dat we ruimte geven aan ontwikkeling in die zin?

In onze maatschappij van het hier en nu zijn verschillen bedreigend en dat maakt de identiteit van de lerende kapot. In sommige communistische regimes zagen we ooit dat een dwingende gelijkheid werd opgelegd en dat ontaardde in de teloorgang van de persoonlijke individualiteit. Schoolorganisaties moeten alert zijn om niet ten onder te gaan in dat totaliteitsdenken en in schoolbeleid oprechte

aandacht besteden aan de verschillen tussen kinderen, het respecteren en het waarborgen ervan. En de acceptatie dat niet iedereen op hetzelfde niveau te krijgen is. Systemen kunnen nooit het laatste woord hebben. Het individuele subject brengt zijn eigenheid, zijn stem, in. Het individu behoort de toetssteen te zijn van het systeem. Het systeem is nooit vóór het individu, maar komt achteraan.

VOETNOOT

Emmanuel Levinas (1906-1995) is een Frans-Joodse filosoof van Litouwse afkomst. Het meest kenmerkende aspect van zijn denken is 'ruimte voor de Ander', het onophefbaar anders-zijn van de Ander. Hij bedoelt ermee 'een weerloos schepsel dat appel doet op mijn verantwoordelijkheid'. In wezen is de relatie tot de Ander bij Levinas ethisch van aard.

Dorian de Haan, Dirk De Wachter en Hans Bakker (v.l.n.r)

i Hans Bakker is schoolpedagoog en lector aan de pabo van de Christelijke Hogeschool Ede (CHE). Dorian de Haan is taalwetenschapper, was docent ontwikkelingspsychologie aan de Universiteit Utrecht en lector bij de pabo van hogeschool Inholland.